УДК 821.521

ОБРАЗ «КРАЇНИ ВЕСНИ» В ЗБІРЦІ ЙОСАНО АКІКО «СКУЙОВДЖЕНЕ ВОЛОССЯ»

Вознюк Г.А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано романтичний образ «країни весни», що став тлом для багатьох віршів дебютної збірки «Скуйовджене волосся» (1901 р.) авторства видатної японської поетеси початку XX століття – Йосано Акіко. Особлива увага приділена зв'язку цього образу з основними засадами європейського романтизму та їх пристосування до японської традиції, зокрема поетичної форми танка.
Ключові слова: японський романтизм, поетична форма танка, «країна весни», метафора, містичне, персоніфікація.

Постановка проблеми. Реставрація Мейджі (1868 р.) та відкриття країни стало початком абсолютно нової епохи в японській культурі та, зокрема, літературі. Кардинальні зміни, які на той час відбувалися в японському суспільстві стали плідним підґрунтям для появи романтичної течії в літературі. Романтизм (ロマン主義 – *«романшюґі»*) в Японії виник під впливом європейської літератури. До найвідоміших представників напряму належать: Кітамура Тококу, Шімадзакі Тосон, Йосано Акіко, Сусукіда Кюкін та інші [1, с. 119].

Ця літературна течія стала відображенням величезних змін у духовному житті японської нації. Можливо, саме тому у творчості японських романтиків немає відчутно трагічного сприйняття дійсності. Руйнування звичних життєвих засад, пошуки нового, ще невідомого, прагнення до нових вражень, бажання зробити внесок у реформування культури і свідомості нації – основні мотиви японської романтичної літератури. Культ почуття прийшов на зміну конфуціанському раціоналізму. Боротьба, на відміну від європейської літератури, спрямована в японському романтизмі не проти суспільства, а за його вдосконалення. Це був напрям, який слід розглядати як народний за своєю суттю, глибоко життєствердний, прогресивний, що створив передумови для розвитку японської літератури, зокрема поезії [3, с. 4].

Однією з найяскравіших постатей цієї літературної течії стала поетеса Йосано Акіко (1878-1942). Її дебютна збірка «Скуйовджене волосся» (『みだれ髪』 – «Мідареґамі», 1901 р.), яка містила 399 віршів *танка* (5-7-5-7-7), зробила поетесу дуже відомою. Одні критикували її за надмірну відвертість, звинувачували в зухвалому ставленні до традицій та моралі, інші – захоплювалися яскравістю та новизною її стилю, проте нікого її поезія не залишала байдужою. Постать Йосано Акіко та її творчість становить виключний інтерес для досліджень історії японської літератури, оскільки поетеса творила абсолютно нові, нетипові для жанру *танка* романтичні образи, створюючи абсолютно новий підхід до японської літераткурної традиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Йосано Акіко, зокрема її перша збірка «Скуйовджене волосся», активно досліджувалася японськими науковцями. Відомі праці Сатаке Кадзухіко – «Дослідження антології «Скуйовджене волосся» і повний коментар до неї» (*«Дзеншяку «Мідареґамі» кенкю»*, 1957) та Іцумі Кумі – «Критична біографія Йосано Хіроші та Акіко» («Хьоден Йосано Хіроші Акіко», 2007). Серед західних дослідників, які займалися аналізом збірки – американська науковець Дж. Бейчман із працею «Embracing the Firebird» («Ухопивши жар-птицю», 2002).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність нашого дослідження та його новизна обумовлена тим, що на даному етапі розвитку вітчизняної науки не було приділено достатньо уваги аналізу збірки «Скуйовджене волосся» як такої, що зайняла важливе місце в історії японського романтизму та японської літератури початку XX століття загалом. Щодо образної системи збірки «Скуйовджене волосся», то вона загалом залишалася поза увагою вітчизняних науковців.

Мета статті. Головною метою нашого дослідження є аналіз одного з ключових образів дебютної збірки Йосано Акіко «Скуйовджене волосся» – «країна весни» (春の国 – *хару но куні*). Особливу цікавість для нас становить походження даного образу, його структурні елементи та значення для розуміння поезій збірки та творчості поетеси загалом.

Виклад основного матеріалу. Серед найбільш яскравих образів, що зустрічаються в збірці «Скуйовджене волосся» – «країна весни» (春の国 – *хару но куні*). Цей образ став тлом для більшості дебютних віршів поетеси. Він є складним узагальненням ідей поетеси, в яких ми можемо чітко відслідкувати романтичні риси.

Вперше цей образ з'явився в наступному вірші:

わかき子が髪のしづくの草に凝りて蝶 とうまれしここ春の国
(こ かみ くさ こ ちょう はる くに)

(«Мідареґамі», № 360)

З волосся
юної дівчини
зібрались краплі на траві –
метеликами стали
тут, у краю весни.

Поетеса створила магічне місце, де краплі, що падають з волосся молодої дівчини, перетворюються на метеликів. Дієслово «凝る» («кору» – «зібратися» у даному випадку) поетеса запозичила з міфу про створення Японії богом Ідзанаґі та богинею Ідзанамі. Там це слово було вжите в момент, коли часточки землі, що впали з Божественного списа, зібралися у перший японський острів Аваджі. Таким чином, даний вірш є аналогом міфу про божественне створення. Очевидно, що дівчина, за задумом поетеси, також є божественною сутністю. У «країні весни» панує вічна молодість, а кожна молода людина є богом [6, с. 199]. Увага

© Вознюк Г.А., 2016

до фольклорного матеріалу, а в даному випадку, традиційних японських міфів про створення світу, була характерною рисою і романтиків Європи. Ідеалізм у філософії – ще одна характерна риса європейського романтизму, яку ми можемо побачити в поезії Акіко [4, с. 350]. Її «країна кохання» – це місце панування духовної сутності в усьому матеріальному. Ми бачимо постійні метаморфози: перетворення неживих предметів на живі, перехід однієї субстанції в іншу.

Дуже часто у віршах не вказується, що дія відбувається саме у «країні весни», але ми розуміємо це з контексту, оскільки у цьому місці діють свої божественні закони творення. Так, в наступному вірші весь світ представлений поетесою як вишивка, яку створюють боги. У вірші богиня закінчує створювати ще один елемент світу – метеликів, яких вона вирішила подарувати квітам:

百合にやる天の小蝶のみづいろの翅にしつけの糸をとる神

(ゆり あめ こちょう はね いと かみ)

(«Мідареґамі», № 225)

Лілеям щоб подарувати
метелика з небес,
з блакитних крилець
богиня виймає
ниточку намітки.

У цьому вірші богиня мовчить. Ми споглядаємо її відсторонено, але в наступному вірші героїня говорить:

紫 の紅の滴 り花におちて成りしかひなの夢うたがふな

(むらさき にじ したゝ はな な ゆめ)

(«Мідареґамі», № 65)

З веселки пурпурової
на квіти
краплини впали –
моїми руками стали.
Повір у мрії свої!

Веселка спускається з неба, стаючи водою, а потім перетворюється на руки дівчини. У «країні весни» немає різниці між людиною і божеством, а небеса і земля – це два полюси одного континууму. Більше того, молодим є все, навіть квіти і дерева, ніщо не вмирає. Все постійно знаходиться на межі перетворення у щось інше. Немає жодних стійких зв'язків у цьому світі [6, с. 201].

У цьому вірші стає очевидним те, про що ми могли здогадуватися: «країна весни» – це метафора на позначення щастя в коханні:

春の国恋の御国のあさぼらけしるきは髪か梅花のあぶら

(はる くにこい みくに かみ ばいか)

(«Мідареґамі», № 15)

Весни країна,
кохання земля.
Хіба не прекрасне волосся
у променях світанку
в олії з квітів сливи?

Йосано Теккан зазначав, що, на його думку, цей вірш описує прекрасну жінку після ночі кохання: «На ранок, після її палкого задоволення, закохана жінка відчуває, що весь світ – це її «земля весни, країна кохання». Вона у захопленні від її власного прекрасного волосся на світанку, коли аромат олії з квітів сливи, схоже, наповнює весь світ». Поезія створена як варіація класичного японського вірша «後朝歌» (*«кінуґіну-ута»* – «ранковий вірш»). Це вірші, які надсилали коханці один одному після вранішнього розставання. Зазвичай у «ранковому вірші звучить журба з приводу настання світанку, оскільки це означає, що закохані мають розстатися. Проте, Акіко відійшла від теми розставання і зобразила абсолютне щастя жінки, яку сповнює кохання [6, с. 201].

На відміну від більшості класичних японських віршів, де розповідь виплітається навколо моментів палкого бажання, коротких періодів єднання, багато віршів про кохання у «Скуйовдженому волосся» створені навколо вищої точки задоволення: його передбачення, спогадів про нього або реальних обставин. Ми можемо назвати ці вірші, до певної міри, поезією насолоди [6, с. 201].

Єдність божественного і земного супроводжує нас у багатьох поезіях збірки «Скуйовджене волосся». Так, у наступному вірші ми бачимо ліричну героїню-богиню, що змушена перебувати на землі:

ゆあみして泉 を出でしやははだにふるるはつらき人の世のきぬ

(いずみ い ひと よ)

(«Мідареґамі», № 77)

Омившись,
вийшла зі струмка.
До шкіри ніжної
жорсткий відчула дотик
одежі зі світу людей.

Навіть людський одяг, торкаючись до ніжної шкіри божества, викликає біль. У поясненні до цього вірша поетеса писала: «Коли я дивлюся на своє чисте тіло, після гарячого джерела, я відчуваю гордість так, ніби я створена небесами. Навіть доторк людського одягу до цієї шкіри ранить моє серце так, ніби він оскверняє її» [6, с. 204].

У своєму коментарі Акіко використала слово – 心苦しい (*«кокороґурушій»*), що означає психологічний, а не фізичний біль. У вірші ж використано слово 辛き (*«цуракі»*), що має значення не лише психологічного, але й фізичного болю. У поезії упущено те, що Акіко говорить від імені небожительки або людини, яка колись була божеством і зберігає чуттєвість цієї первинної форми, але ми розуміємо це з контексту. Вода і оголене тіло зображені у поєднані з трансформацією: цього разу від світу небесного блаженства до людського болю. Моменти переходу від надприродного до природнього фактично є лейтмотивом починаючи із першого вірша збірки:

夜の帳 にささめき尽きし星の今を下界の人の鬢のほつれよ

(よる ちょう つ ほし いま げかい ひと びん)

(«Мідареґамі», № 1)

Стихає шепіт
під покровом ночі.
Сьогодні зірка
у світі людей
з розпущеним волоссям.

Бачимо спогади про падіння зі світу зірок до світу людей. Уеда Бін (1874-1916), відомий перекладач з англійської та французької мов, літературний критик, вважав попередній вірш і цю поезію словами однієї героїні [6, с. 204].

Містичність, якою сповнена збірка Йосано Акіко «Скуйовджене волосся» була ще однією характерною рисою європейського романтизму. Містичне мало зв'язок із відчуттям живої сили в неживому, зокрема в природі. Ідеї містичного в романтизмі виникли на основі трансцендентальної філософії І. Канта. Містичне стало тим містком, який поєднав людину з лоном природи, з якого

вона вийшла. Почуття такого єднання доступне поетично налаштованій душі [5, с. 173-175].

Поряд із різноманітними трансформаціями, які ми згадували вище, також зустрічаємо персоніфікацію (уособлення) предметів. Так, лірична героїня веде діалог з музичним інструментом – кото, а той їй відповідає, або травичка в полі промовляє до дівчини. У наступному ж вірші говорить голуб:

わかき子(こ)が乳(ちゝ)の香(か)まじる春雨(はるさめ)に上羽(うわば)を染(そ)めむ白(しら)き鳩(はと)われ

(«Мідареґамі», № 233)

Аромат молока
з грудей дівочих
змішався з весняним дощем.
У ньому крила
я, білий голуб, пофарбую.

Вірш було опубліковано у червні 1901 року як частину групи з десяти віршів, що мала назву «Шірахато» («Білий голуб»). Молода жінка годує груддю своє дитя на небесах, а аромат і колір її грудного молока випадає дощем. Місце дії, звичайно, знову «країна весни» – початок світу і трансформація, оскільки білий голуб збирається «пофарбувати» себе молочно-білим дощем і, таким чином, відновити свій білосніжний колір [6, с. 218].

Героїня в іншому вірші, який вперше було надруковано в тій же збірці «Білий голуб», зачарована дощем, що омиває пір'я ластівок і хоче, щоб він пригладив її власне чорне волосся:

つばくらの羽(はね)にしたたる春雨(はるさめ)をうけてなでむかわが朝寝髪(あさねがみ)

(«Мідареґамі», № 168)

З крил ластівки
весняного дощу краплини
чи не зібрать мені,
щоб зранку сплутане
волосся розпрямити?

Зважаючи на колір, цей і попередній вірші створюють диптих білого і чорного: так само, як і білий голуб під дощем, «що пахне молоком», так і жінка з чорним волоссям тягнеться до дощу, що протікає через блискуче синьо-чорне пір'я ластівок. В обох віршах дощ насичений іншими сутностями – ароматом і кольором грудного молока, кольором ластівки – і земне створіння (голуб, жінка) використовує цей дощ для себе. Як голуб, що стає білішим, а жіноче волосся чорнішим, небеса і земля змішуються та поєднуються [6, с. 220].

Висновки і пропозиції. Підводячи підсумок, можемо сказати, що образ «країни весни» в збірці «Скуйовджене волосся» становить яскраве романтичне тло для багатьох поезій збірки. «Країна весни» – містичне місце єдності земного і небесного, людського і божественного. Це місце вічної молодості і краси, де голос і душу має все живе, а всі предмети перебувають у стані переродження і трансформації. Цей образ став яскравим показником романтичного спрямування поезії Йосано Акіко як поетеси, чия творчість мала великий вплив на літературний процес в Японії початку XX століття. Образ «країни весни» став своєрідним уособленням всієї епохи – надії молоді на світле і оновлене майбутнє, вільне від умовностей і заборон. Подальше дослідження образної системи збірки «Скуйовджене волосся» даватиме можливість глибше прослідкувати зв'язок японської літератури з літературою Заходу, яка активно засвоювалася японськими поетами періоду Мейджі, утворюючи якісно нові традиції на традиційному ґрунті.

Список літератури:

1. Аністаренко Л.С. Словник японских літературознавчих термінів / Л.С. Аністаренко, І.П. Бондаренко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 208 с.
2. Бондаренко І.П. Розкоші і злидні японської поезії: японська класична поезія в контексті світової та української літератури / Бондаренко І.П. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 566 с.
3. Долин А.А. Японский романтизм и становление новой поэзии / Долин А.А. – М.: Наука, 1978. – 282 с.
4. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. Т. 2. М (Маадай-Кара) – Я (я-форма) / авт.-уклад. Ковалів Ю.І. – К.: Академія, 2007. – 622 с.
5. Шалагінов Б.Б. Класики і романтики: Штудії з історії намецької літератури XVIII–XIX століть / Шалагінов Б.Б. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2013. – 440 с.
6. Beichman Janine. Embracing the Firebird: Yosano Akiko and the Birth of the Female Voice in Modern Japanese Poetry / Janine Beichman. – Honolulu: University of Hawai'i Press, 2002. – 338 p.
7. Reichhold Jane. A girl with tangled hair / Jane Reichhold, Machiko Kobayashi. – San Bernardino: AHA Books, 2014. – 236 p.

Вознюк А.А.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ОБРАЗ «СТРАНЫ ВЕСНЫ» В СБОРНИКЕ ЁСАНО АКИКО «СПУТАННЫЕ ВОЛОСЫ»

Аннотация
В статье проанализировано романтический образ «страны весны», который стал фоном для многих стихов дебютного сборника «Спутанные волосы» (1901 г.) авторства выдающейся японской поэтессы начала XX века – Ёсано Акико. Особое внимание уделено связи этого образа с основными принципами европейского романтизма и их адаптации к японской традиции, в частности поэтической форме танка.
Ключевые слова: японский романтизм, поэтическая форма танка, «страна весны», метафора, мистическое, персонификация.

Vozniuk H.A.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE IMAGE OF «THE LAND OF SPRING» IN YOSANO AKIKO'S COLLECTION OF POTRY «TANGLED HAIR»

Summary
This article deals with the analysis of the romantic image of «the land of spring», which became the setting for the majority of verses of the debut collection of poetry «Tangled Hair» written by the prominent Japanese poetess of the beginning of the 20th century – Yosano Akiko. Special attention was paid to the connection of that image to the basic principles of the European romanticism and their adaptation to Japanese tradition, in particular to the tanka poetic form.
Keywords: Japanese romanticism, tanka poetic form, «the land of spring», metaphor, mystical, personification.